

ТВОРЧИСТЬ ВАЛЕНТИНА ЧЕМЕРИСА В КОНТЕКСТІ УКРАЇНСЬКОЇ ІСТОРИЧНОЇ ПРОЗИ ХХ – ПОЧ. ХХІ СТ.

Постановка проблеми. В українському письменстві історичній тематиці належить одне з провідних місць. “Функціонування історичної прози можна вважати логічно завершеною своєрідною інтерпретацією минувшини свого народу, початки якої виводяться з фольклору, агіографічної літератури, літописів, історичних хронік та інших жанрових різновидів, у яких історія постає об’єктом художнього осмислення” [12, 15]. Літературознавчі дослідження з цієї проблематики наявні в науковому доробку українських учених другої половини ХХ ст. С. Андрусів, Є. Барана, Р. Багрій, Н. Бернадської, А. Гуляка, М. Ільницького, Н. Копистянської, М. Сиротюка, В. Чумака та ін.

Історична проза, її жанрово-стильова специфіка, генеза, еволюція належно вивчена історією письменства, осмислена теорією літератури, однак чимало її аспектів ще не достатньо досліджено. “Визначальними для реалістичної епіки були поняття “істина”, “правда”, “достовірність”, “об’єктивність”, “життєподібність”, “практичний тип мислення” [6, 12]. “Основою художньо-реалістичних студій був принцип причиново-наслідкових зв’язків, оскільки, як наголошував І. Франко, “ані в природі, ані в житті нема нічого випадкового... все має свої причини, усе варте дослідження й оцінки”. Він розкрив сутність реалістичного наративу, що ґрунтується на принципі детермінізму. Епіка має акцентувати “аналіз цих впливів, цих темних сил, які щомиті підштовхують людину на життєвому шляху”, “споглядання тисячі найменших подробиць, якими, наче вода по камінню, протікає людське життя, з яких, наче з брили атомів, складаються людські вчинки, і великі, і малі” [17, 182]. І. Франко мав на увазі також свідому позицію романіста з притаманною йому широтою світобачення та способу масштабної розповіді, здатного аналізувати соціальні процеси, раціонально структурувати надскладну композицію твору, розкривати події та вчинки персонажів, не втручаючись у них, висвітлювати невідповідності людського призначення довікіллю, нереалізовані людські інтенції.

Актуальність статті зумовлена загальним станом нинішнього духовного відродження України, що створює сприятливі умови для пошуків нових та модернізації відомих підходів до наукового вивчення літературних явищ і конкретних художніх набутоків письменників. Історичні романи В. Чемериса становлять безсумнівний інтерес і як історико-літературний, і як ідейно-естетичний компонент і самодостатньо, і в контексті українського письменства ХХ – поч. ХХІ ст.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Системні осмислення жанрової специфіки, типології історичного роману містять дослідження Л. Александрової, С. Андрусів, І. Варфоломеєва, Н. Бернадської, А. Гуляка, В. Дончика, М. Ільницького, Б. Мельничука, Є. Нахліка, М. Сиротюка, В. Чумака. Сучасне літературознавство, незалежне від позанаукових інтересів, оснащене новими методологічними

принципами, адекватними розумінню сутності роману як жанрового поняття і його різновидів, зокрема історичного роману, намагається проаналізувати його якомога об'єктивніше. На межі ХХ–ХХІ ст. з'явилися дисертації та монографії С. Андрусів, Є. Барана, М. Беліченко, Т. Бовсунівської, Б. Вальнюк, К. Ганюкової, А. Гуляка, О. Єременко, Д. Пешорди, С. Підпригори, В. Поліщука, Л. Ромащенко, І. Руснак, В. Сікорської, Л. Тарнашинської, З. Шевчук, І. Шинкар, Н. Янкової, в яких засвідчено пошуки ідеологічно незаангажованого розуміння минулого, розкрито ґенезу та жанрові особливості історичної белетристики, висвітлено специфіку історичної прози відомих прозаїків – П. Куліша, І. Нечуя-Левицького, М. Старицького, О. Соколовського, О. Левицького, Б. Лепкого, У. Самчука, П. Загребельного, Р. Іваничука, Р. Федоріва, Ю. Мушкетика, Вал. Шевчука та ін.

Творчість В. Чемериса стала об'єктом вивчення у працях Т. Антоненко [1], В. Кирилюка [5], С. Мартинової [9], Л. Романчук [15], Л. Ромащенко [16], В. Савченко [17], С. Сіверська, В. Чепіга [27], Д. Янка ін. Але історичні романи В. Чемериса так і не стали об'єктом ні активного обговорення, ні глибокого дослідження – є лише окремі рецензії, відгуки, статті тощо.

Метою статті є розгляд творчості Валентина Чемериса в контексті української історичної прози. Передбачається розв'язання таких завдань: простежити тенденції розвитку історичного роману ХХ–ХХІ ст., особливостей художньої інтерпретації в ньому національного минулого. Введено значну кількість не тільки добре знамих, а й маловідомих, обійдених увагою критики творів В. Чемериса, завдяки чому розширюється загальна панорама літературного процесу, збагачується уявлення про формозмістові особливості історичної прози зазначеного періоду.

Горизонти історичної романістики в українському літературному процесі ХХ – поч. ХХІ ст. охоплюють широкі часові межі: від доби доісторичної до появи Київської Русі, а також новочасних подій, на які впливає минуле. Шукання письменників зосереджені не тільки в царині тем та нових ідей, але й у сфері жанру історичного роману. Особисте сприйняття історичного минулого у ХХ – поч. ХХІ ст. нерозривно пов'язана з особистою жанрово-стильовою концепцією, яка сприяє висвітленню подій минулого.

“Роман у класичному розумінні, переживши модифікації від античних творів, середньовічних... засвідчив, що жанр – категорія історична [6, 11]. Ю. Ковалів стверджує, що змінилися принципи визначення роману, його тип, характер і функції в межах реалізму як конкретно-історичного напрямку. “Великий обсяг твору давав змогу прозаїкам ґрунтовно дослідити характер і тип героя, всебічно змалювати історію та основні віхи людського життя, його сенс. Відбувся перехід від розповіді про одного героя до розповіді про багатьох людей певного історичного часу” [6, 11].

Встановлено, що “історичний роман, поєднуючи в собі високе й низьке, історичну достовірність і художній домисел, ознаки історіографії і власне художньої літератури, вимагає й особливих шляхів і технологій його вивчення – специфічної рефлексії фактів, їхньої модифікації, художньої трансформації та інтерпретації, специфічного образного синтезування, а також врахування його

часових, просторових, національно-культурологічних та звичаєво-правових ознак, етнічної ментальності викладу і т.ін.” [4, 56].

Сучасний дослідник має визначити не лише чинники, які вплинули на творення роману, в ньому проаналізувати саму структуру тексту. Про інтенційність літературного твору Р. Інгерден влучно відзначив: “Літературний твір з’являється у той момент, коли для цього визрівають життєві та психоемоційні обставини, в яких перебуває авторське Я. Літературний твір – це суто інтенційний твір, джерелом існування якого є творчі акти свідомості автора, а фізичною основою – текст, усталений на письмі або за допомогою іншого фізичного засобу можливої репродукції. Завдяки двоплановості його мови він водночас інтерсуб’єктивно доступний і відтворюється, тому стає предметом інтенційним, інтерсуб’єктивним із огляду на певну суспільність читачів. Отже, художнє сприйняття твору постає як акт співтворчості (“літературний твір є тим, на що спрямовані наші акти свідомості”), як акт “пізнання твору” [2, 273].

Сучасний український літературний процес неможливо уявити без постаті Валентина Чемериса. Він міцно закріпився на позиціях талановитого письменника історичної прози, активного громадського діяча, публіциста. У поле його літературних зацікавлень потрапляють митці з різних сфер діяльності: письменники, імператори, полководці, гетьмани, козаки, політики, державні діячі, філософи та ін. Серед визначних постатей, які стали об’єктами його літературно-художніх досліджень, – Октівіан Август, Вергілій, Горацій, Дмитро Гуня, Петро Дорошенко, Олександр Македонський, Карл Густав Маннергейм, Публій Овідій Назон, Яків Остриця, Павлюк, Іван Сулима, Богдан Хмельницький, Ціцерон.

В. Чемерис – автор багатьох романів, серед них вісім історичних: “Ольвія” (Всеукраїнська літературна Аркадієвська премія 2009), “Скандал в імператорському сімействі”, “Смерть Атея” (літературна премія імені Д.Яворницького), “Епірська відьма, або Олімпіада – цариця Македонська”, “Марина – цариця Московська”. За романи з історії України “Фортеця на Бористені” та “Ордер на любов” автору присуджена Міжнародна премія Українського козацтва “Лицарське перо”, 2008 рік [14, 2]. У 2009 році присуджена літературна премія імені Івана Мазепи за історичний роман про гетьмана Петра Дорошенка “Без права повернення” [13, 2].

В. Савченко у книзі “Шлях у три покоління” – зазначив, що В. Чемериса “ще замолоду бентежила уява історія її народів, древня Ольвія, якій автор присвятив свій перший роман” [17, 4]. Використавши час навчання у Літературному інституті ім. М. Горького у Москві, В. Чемерис збирає в найбільших столичних бібліотеках матеріал про скіфську добу. Глибоко вивчає Скіфію, і пише роман “Ольвія”. “Через багато років цей твір принесе авторові велику втіху, як один з кращих романів на історичну тематику в Україні. Його кілька разів перевидаватимуть. А тоді, наприкінці шістдесятих, через нього авторові довелося спізнати справді драматичних моментів. Твір, який уже було набрано і верстку його вичитано, раптом зняли з виробництва, а набір розсипали. Це був час, коли влада, почала вилучати з видавництва усі рукописи, які оспівували минуле народу” [17]. Відтоді, тема Скіфії присутня у розмаїтій творчості письменника.

“Скіфська доба – чи не найцікавіший і найяскравіший період у стародавній історії України, пов’язаний з іменем народу, що протягом декількох століть займав широкі простори Північного Причорномор’я і активно впливав на розвиток суспільства Східної Європи, Середньої та Передньої Азії, Південного Сибіру”, – відзначає С. Ольговський [11, 4]. “У своїй 9-томній “Історії” Геродот виклав історію греко-персидських воєн, яким присвятив майже половину обсягу, і у зв’язку із походом персидського царя Дарія I Гістаспа у Скіфію вперше подав систематичний опис життя і побуту скіфів” [11, 5].

За твердим переконанням В. Чемериса, скіфи були одним із тих народів, що суттєво збагатили історію нашої країни. “Подивіться: скіфські вози, які скрипіли дерев’яними колесами із металевим обіддям 2,5 тисячі років тому степами України, – точна копія майбутніх возів, які називалися чумацькими, або простіше: чумацькі вози – точна копія скіфських возів. Так що зв’язок нерозривний. ...А візьміть вишивані рушники – це вже, здається, настільки українське, тисячу разів українське. А насправді це корінням сягає Скіфії, скіфських аплікацій”, – ці слова відомого скіфолога Євгена Черненка часто повторює В. Чемерис [9, 138].

Письменник шукав глибинне коріння свого народу, а разом із тим відповідь на питання, що важливіше для історії: доля народів, події, з яких вона (історія) творилася, чи доля однієї людини, її почуття та думки?

Історичний роман “Ольвія” – один із найкращих творів В. Чемериса. Принаймні, висока оцінка критиків та величезна кількість листів від читачів, які отримав автор, яскраво свідчать про це. Твір був написаний у 1969 р. “Десь наприкінці спекотного літа 1969 року я, нарешті, завершив – після багаторічної, але неспішної, а відтак і приємної роботи, – свій перший історичний роман “Ольвія” [18, 12].

Доля роману дуже схожа на долю головної героїні – Ольвії, така ж непередбачена та багатостраждальна, (твір тринадцять років був заборонений), але все-таки щаслива (потім декілька разів перевидавався і увійшов до тридцятитомної бібліотеки шедеврів – українських історичних романів), адже в перекладі зі старогрецької Ольвія означає “щаслива”.

У романі В. Чемериса “Ольвія” описується конкретна і важлива історична подія – війна між скіфами та могутнім військом перського царя Дарія, що відбувалася наприкінці VI століття до н.е. На тлі цієї війни розгортається історія короткого і трагічного, повного поневірянь і пригод життя юної гречанки Ольвії, яку з політичних міркувань, з волі батька – архонта грецької колонії Ольвії – видали заміж за могутнього і владного вождя скіфів Тапура.

“От якраз вітчизні ти й послужиш, дочко, якщо підеш за скіфа. Якщо станеш дружиною повелителя кочовиків, ти допоможеш ще більше зміцнити мир і торгівлю між нами і степовиками. Для нашого міста і поліса це просто щастя” [22, 27]. Про щастя Ольвії і майбутнє життя з нелюбом ніхто не думає, таким чином автор демонструє зіткнення особистого і суспільного.

Вихована в традиціях античної культури, свій шлюб з варваром-кочівником вона сприймає як крах життя. “Грецьку дівчину, яку батьки віддавали заміж, везли у нову сім’ю в гарно вбраному, завітчаному повозі. Та тільки молода

переступала поріг чужого дому, як його спалювали за дверима. Спалювали на знак, що назад їй уже нема вороття, немає і не буде до склону її літ. Віднині вона переставала існувати для своїх батьків, для рідні, для всього світу білого. Бо повозка спалена за дверима, а попіл розвіяний вітром...” [22, 5].

“Обличчя її ледь видовжене, чисте, ніжне, трохи смагляве, з тонкими бровами, що здіймаються над лобом, як два крила, із живими очима, гарним ротом, з губами, наче намальовані... Вродлива, випечена, не спалена степовим вітром” [22, 54]. Такою вперше побачили Ольвію скіфи, коли вона разом із Тапуром приїхала з рідного міста.

Для головних героїв роману їхнє кохання дійсно неповторне та загадкове.

Ольвія жила тільки з батьком, про свою матір вона нічого не знала. Коли стала дорослою, то намагалася розпитати про неї в батька, та всі спроби були марними. “Матері у тебе немає. І ніколи не було. Просто одна жінка тебе колись народила. Тільки й того. Вона була рабинею своєї хіті. Її не було! – Було Гостинне море, і був дельфін, котрий виніс тебе з моря на своїй спині. Оце і все. І не муч мене” [22, 37]. Завдяки тому, що Ольвія потрапить до Тапура, вона все-таки знайде свою матір і дізнається правду про те, що сталося колись дуже давно.

Щастя Ольвії, на жаль, було недовгим, виявилось трагічним й несподівано закінчилось близько двадцяти років. Роман закінчується епілогом “І зачинив Тапур двері навіки”, в якому описується похорон Ольвії. “Прощай, Ольвіє! Тільки частіше приходь у мої сни. Тапур повернувся і вийшов, з пронизливим скрипом зачинив за собою важкі дубові двері Ольвіїної могили. Зачинив навіки...” [22, 408].

Сильне кохання у Валентина Чемериса завжди межує – самою своєю надмірністю – зі смертю. Але, незважаючи на те, все одно перемагає. Бо, як пише автор, тільки любов чогось варта на цьому світі.

Органічною для твору є його історія кохання. Письменницьке чуття В. Чемериса спонукає знаходити цікавий ракурс бачення гуманістичного заряду і оптимального вияву особистості, наповненість її психологічними струменями буття і долі, праці-боріння, пошуків і здобутків.

Легендарною і реальною, повною слави і звитяги, знаною і незнаною, загадковою і таємничою “Країною Вершників з луками”, Скіфією воїнів і хліборобів, царів і вождів, чаклунів і знахарів, Скіфією героїв і майстрів неперевершених шедеврів, що дивують і вражають людство і досі, – такою постає перед читачем у романі “Ольвія” давня велична держава [9, 140].

“Валентин Чемерис – перший в Україні, хто наважився написати роман на скіфську тему. Надзвичайно захоплюючий сюжет, пригодницький жанр, у якому написаний роман, вигадливо побудована фабула зробили книжку дуже цікавою, і тому вона блискавично розійшлася серед читачів. І сьогодні погляд на скіфський період історії нашої землі не можливий без “Ольвії” В. Чемериса” [9, 140].

Гостросюжетний і динамічний історичний роман – “Епірська відьма, або Олімпіада – цариця Македонська” розповідає про бурхливі події – війни, змови, перевороти, захоплення міст і цілих держав, підступні вбивства, про боротьбу за владу, що точилася на просторах Македонії та інших балканських держав, у Греції, Малій Азії за царювання Філіппа II (382–336 роки до н.е.) і після його загибелі.

Епірська княжна Олімпіада ще юним дівчам покохала молодого македонського царя Філіппа, але, зраджена і покинута ним, починає мстити чоловіку-царю, а після його вбивства винищила весь його рід і вже по смерті сина свого імператора Александра Македонського вступила у смертельну боротьбу за царську корону і наклала у тій боротьбі головою – її на смерть заб'ють камінням. Так і закінчила життя ця незвичайна жінка, горда і деспотична, владолюбива і мстива цариця, що спершу любила вірно і гаряче, а потім люто ненавиділа, і та ненависть спопелила і її саму.

Книга Валентина Чемериса “Генерали імперії” містить два твори: історичний роман “Без права повернення”, написаний в 2002 р. Під однією обкладинкою опинились дві, на перший погляд, різні постаті: український гетьман Петро Дорофійович Дорошенко, який жив у XVII ст., та національний герой фінів Карл Густав Еміль Маннергейм, який народився на два століття пізніше. Але, якщо придивитись уважніше, то можна зрозуміти, що спільного в українського та фінського героїв багато: обидва певний час служили Російській імперії, обидва домоглися високих чинів. Водночас і Дорошенко, і Маннергейм палко любили батьківщину і заради неї кинули виклик імперії.

Історичний роман “Без права на повернення” наповнений різноманітними філософськими сентенціями, цитатами, прислів'ями і приказками. До інтертекстуальних елементів цього твору відносимо також вставні історії, притчі філософського характеру, посилання на міф. У романі наявні вставки поетичних рядків, елементи листування, розповіді та спогади, фрагменти з народних пісень, що засвідчують оригінальну формально-технічну організацію твору.

У центрі роману – постать Петра Дорошенка, ідейного героя. Твір, як нам видається, покликаний досягнути духовну та морально-етичну сутність українського гетьмана Петра Дорофійовича Дорошенка – полководця, політичного діяча; з'ясувати світоглядні орієнтири персонажа; дослідити складний шлях самоствердження героя; означити риси українськості та простежити зв'язок Дорошенка та Маннергейма. На нашу думку, є всі підстави вважати аналізовану книгу “Генерали імперії” інтелектуальним мистецьким продуктом творчої лабораторії В. Чемериса.

Роман В. Чемериса “Фортеця на Борисфені” присвячено досить невеликому проміжку часу в українській історії. Невеликому, але дуже важливому, який став предтечею Великої Визвольної війни під проводом Богдана Хмельницького. Події починаються з літа 1635 року, коли запорожці на чолі з гетьманом Іваном Сулимою зруйнували Кодацьку фортецю на Дніпрі, і закінчуються Кумейківською битвою, під час якої українці гідно боронили свою честь та землю від польської шляхти, і тільки зрада не дала їм можливості перемогти.

Історичний роман “Фортеця на Борисфені” В. Чемериса розкриває національні риси українського народу, сприяє розумінню усієї важливості духовної самосвідомості нації, характерних і відмітних особливостей свого “я”, зарядів добра і зла, духовної та фізичної енергії, якими володіли наші далекі попередники. Автор у романі висвітлює відчуття єдності устремлень українців до матеріальних і духовних здобутків, до волі й державності, доносить зв'язок часів, переклик поколінь, спадкоємність визвольних традицій.

В. Чемерис – один із тих прозаїків, які не забувають про читача. Усі його твори позначені інтригою, насичені “цікавинками”, несподіваним ходом сюжету тощо. Його можна назвати, зазначає В. Савченко “найпродуктивнішим прозаїком Придніпров’я і одним із найплодовитіших в Україні” [17].

Залюбленість письменника в історію рідної землі безмежна. Він із гордістю та болем розповідає про драматичні й трагічні, романтичні й сповнені героїзму та самопожертви події багатоголового її буття. В. Чепіга відзначив, що писати про В. Чемериса “легко і... непросто. Легко – бо є про що, непросто – бо пише він надзвичайно густо, копає, як мовиться, глибоко, перевертаючи родючі пласти, засіває свою ниву дорідним творчим зерном, що дає добрий літературний ужинок” [27, 152]. Валентин Чемерис, здається, знає кожне Слово, що варте уваги, кимсь написане і вчора, і сьогодні. Має незаперечний смак, феноменальну пам’ять, аналітичний розум, вирізняється “глибиною вивчення фактографічного матеріалу” [27, 154] і вишуканою стилістикою. Десятки історичних постатей відкриті В. Чемерисом, визначені словом фахівця. Людина з багатогранними інтересами, його цікавить все – від найдавнішої історії до актуальних проблем сьогодення.

Творчість В. Чемериса відкриває перед дослідниками сьогодення широкі інтерпретаційні можливості. Його творчість, а саме, історична проза на сьогодні ще належно не досліджена. Аналіз романів В. Чемериса переконує, що для їхньої поетики характерні романтизація героїчної епохи, стриманість, уникнення сентиментальності, показ героїчного як буденного, виявлення авторського ставлення до подій і поведінки героїв, глибокий психологізм.

Література

1. Антоненко Т. О. Специфіка типу трагічної героїні в романі В. Чемериса “Ольвія” / Т. О. Антоненко // Вісник Луганського національного університету ім. Т. Шевченка. – 2012. – Ч. 1. – № 3. – С. 64–68.
2. Білоус П. В. Теорія літератури : [навч. посібн.] / П. В. Білоус. – К. : Академвидав, 2013. – 328 с.
3. Гнатюк М. І. Іван Франко і проблеми теорії літератури / М. І. Гнатюк. – К. : ВЦ “Академія”, 2011. – 240 с.
4. Дудніков М. О. Основні функції історичного роману / М. О. Дудніков // Вісник Запорізького національного університету. – 2008. – № 2. – С. 53–57.
5. Кирилюк В. “Убивство на хуторі біля Диканьки” / В. Кирилюк // Культура і життя. – 2003. – 5 лист. – С. 4–5.
6. Ковалів Ю. Історія української літератури: кінець ХІХ – поч. ХХІ ст. : [підручник : в 10 т.] / Ю. Ковалів. – К. : ВЦ “Академія”. – 2013. – Т. 2 : у пошуках іманентного сенсу. – 624 с.
7. Ковалів Ю. Літературознавча енциклопедія : [в 2 т.] / Ю. Ковалів. – К. : ВЦ “Академія”. – Т. 2. – 2007. – 624 с.
8. Марко В. П. Аналіз художнього твору : [навч. посіб.] / В. П. Марко. – К. : Академвидав, 2013. – 280 с.
9. Мартинова С. Історія одного роману, чи роман про одну історію / С. Мартинова // Київ. – 2001. – № 10. – С. 138–141.
10. Мельнікова Ю. О. Генеза історичного роману в літературознавстві як однієї з модифікацій жанру / Ю. О. Мельнікова // Актуальні питання слов’янської філології: лінгвістика та літературознавство : [міжвуз. збірник наук. ст. / відп. ред. В. А. Зарва]. – Б. : БДПУ, 2010. – Вип. ХХІІІ. – Ч. 2. – С. 55–66.
11. Ольговський С. Я. Володарі степу: військова справа й озброєння скіфів VII ст. до н.е. – III ст. н.е. / С. Ольговський. – К. : Наш час, 2010. – 128 с.

12. Особливості української історичної прози ХХ століття : [монографія] / [Александрова Г. О., Богданова М. М., Мельнікова Ю. О., Співак І. Е. ; авт. передм. і наук. ред. Ю. І. Ковалів]. – Д. : ТОВ “Юго-Восток, Лтд”, 2008. – 226 с.
13. Премія імені Івана Мазепи: Всеукраїнська козацька літературна премія ім. І. Мазепи за 2009 рік присуджена Чемерису Валентину Лукичу за роман “Без права на повернення” // Літературна Україна. – 2009. – 19 лют. (№ 7). – С. 2.
14. Премія “Лицарське перо”: Всеукраїнська козацька літературна премія “Лицарське перо” за 2008 рік присуджена Чемерису Валентину Лукичу за історичний роман “Фортеця на Борисфені” // Літературна Україна. – 2008. – 22 трав. (№ 19). – С. 2.
15. Романчук Л. Загадка чарівності / Л. Романчук // Київ. – 2001. – № 9–10. – С. 138–141.
16. Ромащенко Л. І. Інтерпретація національної історії в українській прозі ХХ ст. : автореф. дис. ... д. філол. н. : 10.01.01 “Українська література” / Л. І. Ромащенко. – К., 2006. – 25 с.
17. Савченко В. “Шлях у три покоління” (есе про прозаїків Придніпров’я) : антологія прози Придніпров’я : [передмова]. – [Електронний ресурс] / В. Савченко. – Режим доступу : <http://filosof-50.ucoz.ru/publ/3-1-0-76>.
18. Чемерис В. Л. Веселий смуток мій : [автобіографічна трилогія] / В. Л. Чемерис. – К. : Український фітосоціологічний центр, 2007. – 245 с.
19. Чемерис В. Л. Генерали імперії : [іст. роман] / В. Л. Чемерис. – Харків : Фоліо, 2008. – 380 с.
20. Чемерис В. Л. Епірська відьма, або Олімпіада – цариця македонська : [історичний роман] / В. Л. Чемерис. – К. : Український письменник, 1995. – 350 с.
21. Чемерис В. Л. Марина – цариця Московська : [іст. роман] / В. Л. Чемерис. – К. : Фітосоціоцентр, 2009. – 543 с.
22. Чемерис В. Л. Ольвія : [роман] / В. Л. Чемерис. – Х. : Фоліо, 2008. – 412 с.
23. Чемерис В. Л. Ордер на любов. Місто коханців на Кара-Денізі. Засвіт встали козаченьки... : [роман і повісті] / В. Л. Чемерис. – Х. : Фоліо, 2010. – 444 с.
24. Чемерис В. Л. Скандал в імператорському сімействі : [іст. роман] / В. Л. Чемерис. – К. : Радянський письменник, 1988. – 421 с.
25. Чемерис В. Л. Смерть Атея : [роман] / В. Л. Чемерис. – Х. : Фоліо, 2011. – 380 с.
26. Чемерис В. Л. Фортеця на Борисфені : [іст. роман] / В. Л. Чемерис. – Х. : Фоліо, 2011. – 443 с.
27. Челіга В. Убивство на хуторі біля Диканьки / В. Челіга // Вітчизна. – 2003. – № 11 – 12. – С. 152–155.

Анотація

У статті представлено аналітичний огляд літературознавчих матеріалів, присвячених постаті Валентина Чемериса та його творчості. Наводяться деякі біографічні дані, спогади науковців і сучасників письменника. Аналізується історичний роман В. Чемериса “Ольвія”. Автор звертає увагу на його формозмістові особливості, з’ясовує значення інтерпретації історичних подій у творах. Визначено особливості творчої індивідуальності письменника.

Ключові слова: історична проза, історичний роман, літературний твір, скифи, Скіфія, Ольвія, індивідуальний стиль.

Аннотация

В статье представлен аналитический обзор литературоведческих материалов, посвященных творчеству Валентина Чемериса. Приводятся некоторые биографические данные, воспоминания ученых и современников писателя. Анализируется исторический роман В. Чемериса “Ольвия”. Автор обращает внимание на его формозмисловые особенности, выясняет значение интерпретации исторических событий в произведениях. Определены особенности творческой индивидуальности писателя.

Ключевые слова: историческая проза, исторический роман, литературное произведение, скифы, Скифия, Ольвия, индивидуальный стиль.

Summary

The article presents an analytical review of literary materials about Valentine Chemerys and his literary creative activities. Some biographical data, memoirs of scientists and the writer's contemporaries are given. The historical novel "Olbia" by V. Chemerys is analyzed. The author pays attention to the peculiarities of its form and content, clarifies the importance of the interpretation of historical events mentioned in the works. The peculiarities of the creative individuality of the writer are specified.

Keywords: historical prose, historical novel, literary work, the Scythians, Scythia, Olbia, individual style.

УДК 821.161.2.09

Костенко О. О.,
провідний фахівець,
Ніжинський державний університет
імені Миколи Гоголя

ГЕРОЙ-ІДЕОЛОГ У ДЕСАКРАЛІЗОВАНОМУ СВІТІ МАЛОЇ ПРОЗИ ВОЛОДИМИРА ВИННИЧЕНКА

Переважає більшість дослідників указує на "глибокий психологізм" як домінуючу малюї прози Володимиря Винниченка, що актуалізує проблему пошуку персонажа, присутність якого визначає організацію буттєвого простору, розкриває важливі ціннісно-змістові пласти твору. Уособленням цього типу в художньому світі митця вважають героя-ідеолога, який постає в іпостасях "прагматика", "циніка" (О. Ковальчук, Н. Михальчук), "бунтаря", "героя-декларації", "філософа" (В. Красовський), "експериментатора" (О. Брайко, С. Михида, В. Хархун) тощо. Проблема оприявлення модерного героя літературні критики розглядають переважно в площині філософсько-ідеологічних узагальнень, оминаючи, таким чином, формальний, естетичний критерій; власне, художньо-психологічний аспект лишається поза увагою науковців, чим зумовлена актуальність цього дослідження.

Мета нашої роботи – з'ясувати специфіку художнього психологізму в малій прозі В. Винниченка (в полі уваги переважно твори раннього періоду).

Мета передбачає реалізацію таких **завдань**: вивчити природу его-свідомості героя-ідеолога, особливість його психічної структури; означити роль та місце цього персонажа в художньому світі митця; встановити характер зв'язку між вибором типу героя та провідним методом художнього зображення, вказати на основні форми та засоби психологічного аналізу.

Прикметним для ранньої творчості письменника стає моделювання десакаралізованої картини світу, де зазнає краху система цінностей, базована на християнській етиці. Слушною є заувага Н. Михальчук про те, що "антихристиянський пафос <...> переживають насамперед представники суспільного низу", адже "бідний і нещасний <...> не завжди моральний" [10, 35]. У центрі уваги митця опиняються герої, прив'язані до "живої дійсності", в межах якої відбувається руйнація ідеальних, метафізичних конструкцій, викривається непереконливість, примарність релігійного світогляду.

За умови "смерті Бога" людина опиняється в ситуації втрати буттєвих орієнтирів, що активізує до пошуку істини, осягнення смислу існування. "Осмислення